

De archeologische waarde van de Westfriesedijk te Winkel

(G.P. Alders, Cultuurcompagnie Alkmaar, 27-07-2012)

De aanleg van de Westfrieze Omringdijk

De Omringdijk van Westfriesland ontstond in de 12^e eeuw. De aanleg was nodig omdat de oppervlakte van het veenland in dit gebied door inklinking en oxydatie steeds verder begon te dalen. Grote gebieden ten noorden van Westfriesland gingen verloren, maar dankzij de Omringdijk werd het opdringen van de zee tot staan gebracht.

In de eerste eeuwen van zijn bestaan werd deze dijk nog enkele malen teruggelegd (inlaagdijken) voordat de positie van de huidige Omringdijk werd bereikt. Sporen van oudere dijktracés bevinden zich noordelijk van de Omringdijk (zoals in de Wieringerwaard), maar de kennis van deze dijkresten is nog fragmentarisch.¹

De eerste dijken werden, vanwege de ligging in het veengebied, vooral uit veen opgebouwd. Vanwege de opdringende zee moest de dijk steeds verder worden teruggelegd, totdat omstreeks 1250 min of meer de huidige positie van de Omringdijk werd bereikt. Deze dijk is daarmee grotendeels een aaneenschakeling van dergelijke inlaagdijken. Omdat ter hoogte van het huidige Westfriesland onder het hier gelegen veenpakket stevige bodemlagen (de afzettingen van Hauwert) aanwezig waren, slaagden de bewoners er in om hun gebied in stand te houden, hoewel soms nog delen in zee verdwenen. De laatste grote inlaag was die tussen Kolhorn en Medemblik in de eerste helft van de 14^e eeuw, waarbij onder meer het dorp Gawijzend (even ten noorden van Aartswoud) werd buiten gedijkt.²

De Herenkoog en de grote inlaag van 1335

De dijk tussen Kolhorn en Medemblik lag rond 1300 een stuk noordelijker dan tegenwoordig, hier lag toen de Herenkoog.³ Deze koog moet al vóór de grote overstromingen van 1287/1288 zijn bedijkt en zal bij die overstromingen weer verloren zijn gegaan. Met behulp van de graaf slaagden de inwoners van Hoogwoud en Medemblik erin om de koog te herdijken. Op 1 mei 1294 schonken de schepenen en inwoners van deze plaatsen het land *Harkenkach* aan graaf Floris V. Zij deden dit uit erkentelijkheid voor de hulp die hij hun had verleend bij het herbedijken en weer in cultuur brengen van hun land.⁴

In 1335 veranderde de situatie in het gebied volledig. De dijk ten westen van Medemblik moest vanwege een storm in 1328 worden teruggelegd. Maar een stormvloed in 1334 noopte tot een nog grotere inlaag, waarmee in 1335 werd begonnen. De hele dijk tussen Kolhorn en Medemblik moest aanzienlijk worden teruggelegd.

De oppervlakte van het buitengedijkte land bedroeg waarschijnlijk meer dan 3.500 ha. Deze gronden werden langzaam verslonden door de zee.⁵

Van de oude dijk, die bij de inlaag van 1335 was opgegeven, werden bij archeologisch onderzoek ten oosten van Kolhorn in het terrein resten teruggevonden die heel duidelijk in het sloottalud te zien waren.⁶

¹ Hallewas 1984, 18. Na inpoldering van de Wieringerwaard in 1610 was er lange tijd in het veld een rechte verhoogde baan zichtbaar, dit dijkrestant staat bekend onder de naam van 'Weg van Paludanus'. Het verlengde hiervan werd bij de drooglegging van de Wieringemeer aangetroffen. Zie hiervoor: Geel en Borger, 243-245.

² Beenakker 1997, 44-45.

³ Beenakker 1988, 32-33, 36-37, reconstructiekaart op 38-39.

⁴ OHZ deel V, 373, nrs.2872-2873.

⁵ Beenakker 1988, 40-44 en 51. Op fig.10, is de ligging van de Omringdijk begin 14^e eeuw globaal aangegeven.

⁶ Besteman 1993, 44.

De opbouw van de Westfriesedijk bij Winkel

De dijk bij Winkel werd indertijd tijdens de aanleg van de provinciale weg doorsneden en van de toen zichtbare dwarsdoorsnede werd een beschrijving gemaakt. Hieruit is gebleken dat de dijk hier waarschijnlijk was aangelegd aan het eind van de 12^e eeuw of iets later, nadat het noordelijker gelegen gebied was opgegeven en de zee tot hier begon door te dringen. Dit betekent dat het een inlaagdijk was, wat ook het vrij rechte beloop van dit stuk dijk zou verklaren. Er was nog wel veen aanwezig toen men de dijk aanlegde, want in de ondergrond van de dijk zat een veenlaag. De oudste bouwphase bestond uit turfplaggen die met klei vermengd waren.

Vanwege het verloren gaan van de Herenkoog of Harkenkoog in 1335 werd de dijk bij Winkel opnieuw een zeewaterkerende dijk. Hij zal daarom vanaf die tijd zijn versterkt en verbeterd.

In de eeuwen daarna werd de dijk steeds verder verbreed en opgehoogd. Bij latere fasen was hier een wierriem aanwezig, waarvan ook resten werden aangetroffen. Grote verstoringen in het dijklichaam zijn niet aangetroffen.⁷ Wel moet bij latere overstromingen een doorbraak hebben plaatsgevonden, want vlakbij het dorp ligt een slinger in de dijk. Dit vormt een aanwijzing voor de aanwezigheid van een wiel, een plek waar een dijkdoorbraak is gedicht.

Chronologie van de Westfriesedijk bij Winkel

Op basis van een combinatie van bovenstaande historische, historisch-geografische en archeologische gegevens kan de volgende chronologie worden bepaald:

- 12e eeuw: aanleg van een inlaagdijk van turfplaggen met klei op de plek van het huidige tracé van de Westfriesedijk;
- 13e eeuw: bedijking en ontginning van de Herenkoog ten noordoosten van die dijk, de Westfriesedijk bij Winkel wordt hierdoor een binnendijk;
- 1287/1288: overstromingen waarbij de Herenkoog verloren gaat, de Westfriesedijk is tijdelijk weer een zeewaterkerende dijk geworden;
- vóór 1294: herdijking en herontginning van de Herenkoog met behulp van graaf Floris V;
- 1325/1335: de Herenkoog gaat definitief ten onder, de Westfriesedijk is definitief een zeewaterkerende dijk en wordt steeds verder versterkt;
- onbekend tijdstip daarna: inbraak in de Westfriesedijk vlakbij het dorp waardoor een wiel ontstond.

Conclusie

In het dijklichaam van de Westfriesedijk bij Winkel is de opbouw van de dijk nog aanwezig en via archeologisch onderzoek goed af te lezen. Vooral voor wat betreft de oudere geschiedenis van de dijk zijn hier nog belangrijke authentieke gegevens aanwezig. Zeker in samenhang met andere dijken en dijkresten vormt dit dijkgedeelte een belangrijk onderdeel van de geschiedenis van het landschap.

Literatuur

- Beenakker, J.J.M., *Van Rentersluze tot strijkmolen. De waterstaatsgeschiedenis en landschapsontwikkeling van de Schager- en Nijdorperkoggen tot 1653*. Alphen aan den Rijn 1988.
- Besteman, J.C., *Verdwenen dijken verdwijnen*. Haarlem 1993.
- Geel, B. van, en G.J. Borger, "Sporen van grootschalige zoutwinning in de Kop van Noord-Holland." In: *Westerheem*, 242-260.
- Hallewas, D.P., "Mittelalterliche Seedeiche im Holländischen Küstengebiet." In: *Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet* 15, 1984, 9-27.

⁷ Hallewas 1984, 22.